

De kristne i den arabiske verden

Af sognepræst **Flemming Kofod-Svendsen**

Resumé: I maj 1996 blev jeg af Scripture Unions (SU) internationale sekretær Emmanuel Oladipo opfordret til at arbejde på at få Bibelnøglen skrevet og udgivet af arabiske kristne og spredt blandt arabisktalende. Under dette arbejde har jeg dannet mig et vist indtryk af de kristnes situation i den arabiske verden. I denne artikel prøver jeg i oversigtsform at tegne et billede af de forskellige kristne kirkesamfund i den del af verden.

De kristne kirker i Mellemøsten

Det begyndte alt sammen i Jerusalem. Her blev den første menighed grundlagt, og herfra blev det kristne budskab spredt ikke alene til den daværende græsk-romerske verden, men også østpå i de nuværende muslimsk dominerede lande som Syrien, Irak, Iran, Tyrkiet, Jordan, Nordarabien og Egypten voksede der tidligt blomstrende menigheder frem. Overalt lød budskabet om den korsfæstede og opstandne Kristus. Samtidig er oldkirken martyrmensigheden fremfor nogen. Denne lidende kirke har tillige givet os et teologisk testamente, som har været et af kirkens stærkeste enhedsbånd. Det drejer sig om: a. Den apostolske trosbekendelse, der går tilbage til det 2. århundrede. b. Den nikæonokonstantinopolitanske trosbekendelse, der er formuleret i det 4. århundrede og c. Den athanasianske trosbekendelse, der er blevet til i det 6. århundrede.

Hvad vil det sige, at Jesus er Guds søn? I de første århundreder udformes på baggrund af Bibelen kirkens lære om treenigheden og kristologien. De fire første kirkemøder - Nikæa (325), Konstantinopel (381), Efesos (431) og Chalkedon (451) - fuldendte det mesterværk, at fastholde og oversætte Bibelens åbenbaring til den hellenistiske verdens begreber og forståelsesbaggrund og dermed afvise de angreb på den kristne åbenbaring, der løbende opstod. Samtidig medførte disse teologiske diskussioner varige splittelser. Disse og senere splittelser er baggrunden for de forskellige kristne trosretninger, vi møder i dag. De opdeles populært i fem store "familier". Af dem er de fire "familier" i stand til at spore deres oprindelse til de første disciple, mens den femte familie - de protestantiske kirker - først de sidste par århundreder har spredt sig fra Europa og Nordamerika til Mellemøsten og Nordafrika.

1. Den (græske / byzantinske) ortodokse kirke

består af en række indbyrdes selvstændige kirker, som alle historisk er udgået fra senantikens byzantinske rigskirke eller dens datterkirker. Kirkens hovedsæde er patriarkatet i Konstantinopel/Istanbul (ansvarlig for Tyrkiet), der rangerer som "primus inter pares" for nedstående gamle trossamfund: De ortodokse patriarkater i Jerusalem (ansvarlig for Israel-Vestbredden og Jordan), Antiochia (ansvarlig for Iran, Irak, Kuwait, Libanon, Saudi Arabien og Syrien) og Alexandria (ansvarlig for Algeriet, Egypten, Libyen, Marokko, Sudan og Tunesien). Disse fire patriarkater udgør tilsammen den åndelige ledelse for de ortodokse kristne i Mellemøsten og Nordafrika (samt mindre menigheder i den øvrige verden). Senere er der oprettet en række nye patriarkater, hvoraf det russiske er det største. Det, som binder den ortodokse kristenhed sammen, er ikke et fælles kirkestyre, men den levende tradition i

kirken, bevidstheden om at leve i kirkens gudstjenestefællesskab. I Syrien (450.000), Jordan (125.000) og på Vestbredden (30.000) omfatter den ortodokse kirke omkring halvdelen af de kristne, mens den i Israel (30.000) og Libanon (300.000) omfatter mellem en tredjedel og en fjerdedel af de kristne.

2. Den østsyriske kirke

kalder sig selv *meshihaye* (de Messiastroende), men har mange navne som *Den assyriske kirke*, *Den nestorianske kirke*, *Den persiske kirke* (blev Persiens hoved- eller nationalkirke), *Den kaldæiske kirke* (det skyldes, at dens hovedcenter længe lå i provinzen Kaldæa, syd for det gamle Assyrien). Det er en af verdens ældste kirker, der daterer sin oprindelse til de første kristne menigheder i Mesopotamien. Ifølge traditionen blev kirken grundlagt af apostlen Thomas på vej gennem Mesopotamien til Indien i det 1. årh. Man anvender den såkaldte apostelliturgi, der er verdens ældste gudstjenesteform og menes at gengive traditionen fra Jerusalem-menigheden. Kirkens liturgiske sprog er østaramaisk, der næsten er identisk med det sprog, Jesus talte. Allerede i 424 lød kirken sig af nationale grunde fra patriarkatet i Antiochia. Dertil kom, at den østsyriske kirke ikke ville godtage beslutningerne på det 3. økumeniske koncil i Efesos (431), men holdt fast ved sit nestorianske standpunkt (efter Nestorius, munk i Antiokia, kaldt til patriark i Konstantinopel i 428 af kejseren, men afsat på koncilet i Efesos) - dvs.: de skilte Kristi guddommelige natur fra hans menneskelige natur på en sådan måde, at de ikke fastholdt, at mennesket Jesus er Gud. I de følgende år modtog kirken mange fordrevne nestorianere. Denne kirke var meget levende og missionerende både i Palæstina, Syrien, Egypten, og østpå over Turkmenistan og Samarkand i Centralasien, og over Afghanistan nåede dens missionærer frem til Indien, hvor de skabte den kirke, der eksisterer den dag i dag som *Mar Thomas-kirken*. I det 7. årh. grundlagde dens missionærer endog en kirke i Kina. Men i senmiddelalderen rykkede islam frem over området, og de mongolske herskere udbredte Islam med tvang. I det 14. årh. blev kirken på det nærmeste ødelagt af mongolfysten Timor den Lamme. De få overlevende flygtede til de kurdiske grænseområder mellem Tyrkiet, Iran og Irak, hvor de levede i relativ fred indtil midten af forrige århundrede. Siden har de østsyriske kristne haft meget vanskelige vilkår i kirkens gamle kerneområder, hvor de har været udsat for forfølgelse og undertrykkelse fra muslimer og kurdere. Det har medført, at kirkens medlemmer er spredt over hele verden. Større grupper findes i Irak (60.000, hvor det er den næststørste kirke), Syrien (25.000), Iran (15.000) og Libanon (5.000), men mange bor i USA og Australien.

3. De orientalske (ortodokse) kirker

Det 4. kirkemøde i Chalcedon (451) resulterede i et nyt kirkebrud. Kirkerne i Armenien, Vestsyrien, Egypten og Etiopien forkastede Chalcedons beslutninger og lærte, at Kristi guddommelige og menneskelige natur var blevet ét i Kristi person på en sådan måde, at der kun var en natur, den guddommelige (det man kalder monofysitisme). (De ortodokse, katolske og evangeliske kirker lærer, at den guddommelige og den menneskelige natur er forenet i Kristi person uden sammenblanding og uden adskillelse). Disse "udbryderkirker" kan både karakteriseres ved deres gudstjenesteform og fromhedsliv (armensk, antiokensk-vestsyrisk, koptisk, etiopisk), deres dogmatiske standpunkt (monofysitisk) og ved deres gudstjenestesprog (armensk, vestsyrisk (det sprog minder meget om det, Jesus talte), koptisk og geez). Flertallet af disse kirker findes i dag i lande, der er stærkt muslimsk domineret. Derudover

findes de på grund af udvandring som små mindretalskirker i en række vestlige lande, især USA.

a. *Den koptisk (ortodokse) kirke* med hovedsæde i Egypten. Ordet kopter betyder egypter. Kopterne var Egyptens oprindelige befolkning, og det koptiske sprog, der stadig anvendes i kirkens liturgi, er sidste trin af det gamle faraoniske sprog. Den koptiske kirke er en af verdens ældste kirker og kan føre sin historie tilbage til evangelisten Markus, der bragte kristendommen til Alexandria omkring år 43 og senere led martyrdøden dér.

Den koptiske kirke tæller i dag godt 6 mill. kristne - de fleste i Egypten - og er suverænt den største kirke i den arabiske verden. Den blev hurtigt efter grundlæggelsen en levende og missionerende kirke, der ikke alene slog rod i hele Egypten i løbet af det 2. årh., og i 3. årh. havde Bibelen på fem nationale sprog, men som tillige drev ydre mission i 2., 3. og 4. årh., hvor den berømte Kateketskole i Alexandria (grundlagt ca. 190), der reelt var et Menighedsfakultet eller Teologisk Fakultet, tillige forestod missionæruddannelsen. Senere udviklede det sig nærmest til et helt universitet. Her virkede bl.a. de berømte teologer Clemens Alexandrinus (150-215) og Origenes (185-254), ligesom mange af datidens førende teologiske forskere fx Hieronimus besøgte fakultetet. Dette teologiske fakultet blev reetableret i 1893 med undervisning både i Cairo og Alexandria. Den egyptiske kirke bragte ikke alene evangeliet til nabolandene Libyen, Sudan, Etiopien og Arabien, men man nåede også fjernere lande som Indien, Belgien (omk. år 300), Schweiz og Irland.

Den koptiske kirke har altid fastholdt, at Bibelen er Guds ord, og i dens liturgi bliver Bibelen læst meget. Mens den romersk-katolske kirke tillægger den kirkelige tradition en selvstændig norm (skrift og tradition), har den koptiske altid fastholdt, at Skriften alene er normen for kristen tro, lære og liv. Det betyder, at man kan føre en teologisk samtale med dens repræsentanter ud fra det samme normgrundlag. Lederen af kirken kaldes patriark/pave og er højt anset, men der er intet ufejlbarlighedsdogme knyttet til ham.

I midten af forrige århundrede kom de protestantiske missionærer for at forny den koptiske kirke. De havde kun betinget succes, men den koptiske kirke tog selv udfordringen op. I 1930'erne og 1940'erne begyndte den at oversætte evangelikal litteratur. Dens nuværende leder patriark/pave Shenouda III har altid været meget optaget af at fremme bibellæsning og bibelundervisning. Inden han blev kirkens leder, var han biskop for børnenes kristne undervisning og leder af det teologiske fakultet i Cairo. I den egenskab rejste han landet tyndt og organiserede søndagsskolebevægelsen og hele det kirkelige undervisningssystem på en særdeles dygtig måde. Hver onsdag aften i domkirken i Cairo har Shenouda III i mange år holdt bibelforedrag for flere tusinde mennesker, hvor han har givet svar på spørgsmål stillet af menighedens medlemmer om forståelse af bibelske ord og tekster. Hans besvarelser findes efterhånden i ni bøger: "Years with questions from the people". I Wadi Natrun, (ca. 100 km nordvest for Cairo), hvor klosterbevægelsen begyndte og senere bredte sig til den romersk-katolske kirke, ligger i dag fire klostre. I disse klostre fornemmer man at stå i en katolsk tradition, hvor jomfru Maria har en stærk placering, man taler om helgener og forstår centrale begreber som synd og nåde på en noget anden måde, end vi som lutheranere finder bibelsk rigtigt, og samtidig er flere af disse mennesker også ivrige bibellæsere. Der er en stærk tilgang af unge mennesker til klostrene, der kan minde lidt om bibelskoler. I den kop-

tiske kirke er der en større interesse for at arbejde med Bibelen end i den romersk-katolske kirke, og man lægger megen vægt på at uddanne lægfolket.

b. *Den armenske kirke* blev allerede i 302 organiseret som nationalkirke i landet, så armenierne er den første nation i verden, der antog kristendommen som deres folkereligion. Den findes også som store kirkesamfund i Libanon (150.000), Syrien (100.000), Iran (150.000, hvor den så absolut er den største kirke), Tyrkiet (40.000, hvor den er den største kirke). Mindre samfund findes i flere andre arabisksprogede lande.

c. *Den vestsyriske kirke* kaldes også *den jakobitiske kirke* efter dens stifter munken Jakob Baradai (500-578). Denne kirke havde sin blomstring i det 12. årh. Siden tabte den terræn til islam og har i dag kun 150.000 medlemmer. De findes især i Syrien (80.000), Irak (20.000), Libanon (10.000), og ellers spredt i små samfund i de fleste arabisksprogede lande. I flere menigheder bruger man stadig det talte sprog "Syriak" (vestaramaisk), der er meget lig det syriske sprog (østaramaisk), der stadig findes i de østsyriske kirker.

d. *Den etiopiske kirke* har siden 332 været nationalkirke og er sammen med den armenske kirke og den georgiske ortodokse kirke den ældste nationalkirke i verden. Der findes kun få medlemmer af den etiopiske kirke i de forskellige arabisksprogede lande.

e. *De Thomas-kristne* i Indien er den sidste del af det monofysitiske kirkefællesskab. De blev kristnet af nestorianske missionærer, men gik siden over til monofysitterne. De Thomas-kristne er nu splittet i flere samfund. Nogle er forenet med Rom, nogle er evangeliske, mens flertallet har en monofysitisk kristendomsforståelse. Der findes ganske mange af dem i Golfområdet.

4. De katolske kirker.

Tidligt i kirkens historie viste det sig, at den østlige og vestlige del af kristenheden udviklede sig i noget forskellige retninger. Efter en række episoder af spænding og modsætning skiltes de to dele af kirken i 1054. Også i dag er man på begge sider klar over de forskelle, der skiller. Det gælder især den romerske paves position, hvor den ortodokse kirke ikke kan gå med til, at paven er ufejlbar i lærespørgsmål, og at han er hele kirkens overhoved.

Siden korstogstiden (1095-1291) har Rom søgt at vinde orientalerne for en union. De store forsøg på at genforene hele den ortodokse kirke med den vestlige, latinske gennem unionskoncilerne i Lyon 1274 og Firenze 1439 førte ikke til det tilsigtede resultat, tværtimod blev kløften mellem de to kirker uddybet. Der var mere held med unionsforsøgene i Mellemøsten, Indien og blandt ikke-græske ortodokse folkegrupper i Europa. Resultatet er blevet, at en række kirker står i en ejendommelig mellemstilling i forhold til romerkirken på den ene side og de ortodokse / monofysitiske / nestorianske kirkesamfund på den anden side. De har orientalske ritualer og kirkeskikke, men anerkender pавens overhøjhed og står således i union med Rom. Disse kirker hører kirkeretsligt til den romersk-katolske kirke, til trods for at både deres gudstjenestetype og fromhedsliv stort set hører til den ortodokse / orientalske kristenhed. For Rom er anerkendelsen af pавens overhøjhed afgørende. De katolske kirker i Mellemøsten kan opdeles i syv retninger, der alle anerkender paven i Rom som den øverste leder:

a. *Den traditionelle romersk-katolske kirke* findes især i Nordafrika, hvor de allerfleste kristne er udlændinge (Algeriet (25.000), Marokko (25.000), Tunesien (5.000) og Libyen (1500). Der er også større samfund i Jordan (30.000) og Israel-Vestbredden (26.000 arabere + 12.000 fra Europa, Asien og Amerika) og Kuwait (13.000, mange gæstearbejdere fra bl.a. Filippinerne er katolikker) og mindre samfund i de fleste øvrige arabisksprogede lande.

b. *Maroniterne* er gået helt i union med Rom. Den maronitiske kirkes oprindelse fortæller sig i det dunkle, men går tilbage til munken Maron fra det 5. årh., der med sig selv som leder organiserede en kirke. I 2. halvdel af det 7. årh. skilte det lille kirkesamfund sig ud fra de andre syriske kristne ved at holde fast ved Chalcedonmødets kristologi, som jo også er Roms lære, samtidig med at de bevarede den antiochenske liturgi. I det 8. årh. menes kirken at have omfattet alle de libanesiske bjergstammer. Gennem korsfarerne kom maroniterne i forbindelse med Rom, og i 1182 trådte de ind under pavestolens myndighedsområde og justerede deres lære efter den romersk-katolske opfattelse. Maroniternes hovedbase er Libanon (500.000), men de har også mindre samfund i en række arabisksprogede lande, størst i Syrien (25.000) og Israel-Vestbredden (7.000).

c. *Melkiterne* er navnet på de ortodokse kristne (ofte græsktalende), der fra det 5. årh. holdt fast ved den østromerske kejsers tro (syr. *mlaka*, konge, kejser) i de monofysisitiske omgivelser i Syrien. 400.000 af dette kirkesamfund på 1 mill. medlemmer er forenet med Rom. De romersk-katolske melkiter findes især i Libanon (150.000), Syrien (100.000), Israel-Vestbredden (50.000) og ellers spredt i små samfund i de fleste arabiske lande.

d. *De kaldaiske katolikker* er navnet på den del af den østsyriske (assyriske, nestorianske, persiske) kirke, der skilte sig ud og lod sig forene med Rom i 1552. Det er absolut den største kirke i Irak (240.000), mens den ellers findes som små samfund i de andre arabiske lande.

e. *Den koptisk-katolske kirke* har 100.000 medlemmer i Egypten, men derudover kun få og små samfund i andre lande.

f. *Den syrisk-katolske kirke* findes især i Irak (30.000), Syrien (20.000) og Libanon (20.000), mens det er små samfund i de andre lande fx 300 i Israel-Vestbredden.

g. *Den armensk-katolske kirke* findes især i Syrien (22.000) og Libanon (20.000).

5. Reformationskirkerne

Reformationen i Europa satte sig først for alvor spor i Mellemøsten i det 19. årh. med ankomsten af en række evangeliserende kirker, der er en frugt af missionsvækkelsen i forrige århundrede. De er alle minoritetskirker inden for en kristendom, der i forvejen er en minoritet i forhold til en muslimsk majoritet. Dog har de forskellige protestantiske kirker øvet en indflydelse, der langt overstiger deres numeriske størrelse. De har bl.a. været aktive ved bibeloversættelse og bibelspredning, undervisning, hospitalsarbejde og forskellige sociale aktiviteter såsom børnehjem etc. Betydelige universiteter, gymnasieskoler og hospitaler i området kan spores tilbage til protestantiske initiativer. Flertallet af medlemmer i de forskellige protestantiske kirker kommer fra orientalske, ortodokse eller romersk-katolske kirker, hvilket har skabt en frygt for, at de protestantiske kirker er ude på proselytmageri.

a. *Den anglikanske kirke* kom først på banen. Det begyndte med den meget sprogkyndige Henry Martyn (1781-1812), som det lykkedes at oversætte NT til de tre vigtigste sprog i den muslimske verden i Mellemøsten og Nordafrika (arabisk, tyrkisk og persisk). Den anglikanske kirkes arbejde fortsatte i det lavkirkelige missionselskab Church Missionary Society (CMS), hvor man ikke alene var optaget af at trykke bibler til brug i den arabisktalende verden, men fx også i Tyrkiet og Iran.

Anglikanerne var også de første i nyere tid, der begyndte at drive mission i det daværende Palæstina. Det ældste protestantiske jødemissionselskab blev grundlagt i 1809 under navnet *London Society for Promoting Christianity amongst the Jews*; siden 1962 har det haft navnet *The Church's Ministry among the Jews (CMJ)*. En delegation blev sendt til Palæstina i 1820 for at begynde et arbejde blandt de derboende jøder. En af deres missionærer var sønderjyden Hans Nikolajsen (født 1803), der var drivkraften bag byggeriet af Christ Church i Østjerusalem ved Jaffa-porten. Da den stod færdig i 1849, var det den eneste evangeliske kirke i hele Mellemøsten på det tidspunkt.

Udover de lavkirkelige, evangelikale missionselskaber har den anglikanske kirke også drevet mission i den muslimske verden gennem mere bred- og høj-kirkelige missionselskaber. Man møder resultatet af den anglikanske kirkes missionsarbejde ikke alene i en række arabisktalende lande, men tillige i Iran (2600) og Tyrkiet (300). I alle arabisksprogede lande er antallet af anglikanske kristne ikke så stort: Israel-Vestbredden (3000), Jordan (2300), Forenede Arabiske Emirater (1400), Kuwait (1350), Bahrain (1000), Egypten (1000), Saudi Arabien (1000). I de øvrige lande er tallet under 1000.

b. *Lutheranerne* er få I midten af forrige århundrede begyndte evangelisk-lutherske kristne fra Tyskland et missionsarbejde i Palæstina. I 1898 blev den store Redeemer's Church/ Erlöser Kirche/Frelserkirken i Jerusalems gamle bydel nær gravkirken bygget og indviet af kejser Vilhelm 2. Kirken er bygget på ruinerne af Karl den Stores Sancta Maria Latina Kirke, der blev ødelagt af kalif El-Hakem i 1009. Det er i dens korsfarerkapel, der i dag holdes danske gudstjenester.

Organiserede lutherske kirker findes kun i Israel-Vestbredden (800) og Jordan (300). I de øvrige arabiske lande slutter lutheranerne op om den anglikanske eller en anden evangelisk kirke. Det hænger sammen med, at de forskellige lutherske missionærer ikke har satset på at etablere lutherske menigheder, men i stedet er gået ind og har arbejdet sammen med forskellige anglikanske eller reformerte kirker.

Adskillige *danske* missionærer har virket i Mellemøsten gennem de sidste 100 år. Østerlandsmissionen blev dannet i 1898 for at nå "muhammedanerne" og "beduinerne" med evangeliet. Allerede samme år udsendte man pastor Einar Prip (1868-1939), hvis opgave i udsendelsestalen blev beskrevet som at komme ud med "Kristi velsignelses fylde til muhammedanerne". Efter forskellige undersøgelser og drøftelser overtog Østerlandsmissionen fra den irske presbyterianske kirke den missionsmark, der lå godt 80 km nordøst for Damaskus i landskabet Kalamun, og som bestod af stationerne: Nebk, Deratije, Jabrud, Hafar og Karjaten. Med årene opstod der en vis uenighed i missionærflokken om, hvorvidt man især skulle drive skole- og hospitalsmission for den presbyterianske menighed og de forskellige kristne fra de gamle kirker for at udruste dem til at være vidner og sendebud over-

for de mange muslimer, eller man mere målrettet skulle drive mission blandt muslimerne. Efter længere tids drøftelser enedes man om, at de to strategier ikke udelukkede hinanden, men det var ikke alle, der var lige gode til at komme i kontakt med muslimerne, og gennem årene var der kun få muslimer, der blev døbt. Østerlandsmissionens betydeligste bidrag til den samlede protestantiske missionsvirksomhed blandt muslimer ligger utvivlsomt i pastor Alfred Nielsens arbejde i Damaskus i 1920'erne (1884-1963). I 1964 forlod de sidste danske missionærer, Else og Sigvald Rosenquist, Syrien, og det samme skete med de andre vestlige missionærer, da de ikke længere kunne få opholdstilladelse i det land, hvor der inden for de sidste 9 år havde været 11 revolutioner. I 1975 fusionerede Østerlandsmissionen (og Pathanmissionen) med DMS.

I 1897 rejste stifteren af Dansk Kirkemission i Arabien Oluf Høyer (1859-1930) til Libanon for at komme til at arbejde som missionær i Det hellige Land. Senere virkede han i Hebron blandt jøder og muslimer for i 1904 ud fra byen Aden i det nuværende Yemen at begynde det missionsarbejde, der varede, indtil den kommunistiske magtovertagelse i 1973 umuliggjorde arbejdets fortsættelse. Arbejdet resulterede i dannelsen af den sydarabiske, protestantiske kirke. Her virkede bl. a. missionærparret Edel og Erik Stidsen (1954-61) og missionærparret Inge og Verner Tranholm-Mikkelsen (1954/60-65). Allerede i 1946 blev Danske Kirkemission fusioneret med DMS.

I de sidste årtier har DMS i spredte perioder arbejdet i Oman, Bahrain og Kuwait. I øjeblikket er arbejdsfelterne Kuwait, hvor Lis og Leif Munksgaard snart slutter deres arbejde, og Egypten, hvor missionærparret Nete og Henrik Ertner Rasmussen er blevet afløst af missionærparret Betty From Jensen og Paul Bruno Bødker Hansen.

I 1896 og de følgende år gik en særlig blodig forfølgelse hen over armenierne. Allerede før den tid var den vestlige kristenhed begyndt at få en vis sympati for dem, men forfølgelsen ved århundredskiftet bragte for alvor andre kristne ud af busken for at hjælpe åndeligt og timeligt. Fra dansk side begyndte ikke mindre end tre selskaber et hjælpearbejde: De danske Armeniervenner (Karen Jeppe), Industrimissionen i Armenien, samt Kvindelige Missions Arbejdere (KMA), hvis arbejde er det, vi her specielt vil nævne. Det begyndte med en del kvindelige missionærer, der udsendtes til timelig hjælp og åndelig trøst for armenske kvinder og børn; af navne skal her kun nævnes Maria Jacobsen, der rejste ud i 1907.

I 1915 foretog tyrkerne den forfærdelige massakre på armenierne, der kostede op mod 1 ½ mill. livet (mere end halvdelen af det daværende folketal i det tyrkiske Armenien). Dog lykkedes det store skarer at redde sig i sikkerhed i Libanon og andre arabiske lande, som ganske vist dengang officielt hørte under Tyrkiet, men hvor jernnåven ikke nåede hen med særlig virkning. Maria Jacobsen opholdt sig under 1. verdenskrig i det tyrkiske Armenien og var øjenvidne til massakrens forfærdelige rædsler. Med utroligt personligt mod og en udholdenhed, hun aldrig senere kunne give anden forklaring på, end at "Gud hjalp mig", lykkedes det hende at hjælpe tusinder til flugt, lindre lidelserne for andre og, som det største af alt, samle armenske, forældreløse børn i tusindvis, skjule dem for myndighederne og holde i hvert fald 3-4000 i live, til krigen endelig var slut og rædslerne fra det regime, som dermed var knust, til ende.

Blandt Mellemøstens armeniere øvedes i 1920'erne et stort hjælpearbejde af amerikanere, englændere, schweizere m. fl., men det meste af alt dette, heriblandt et dusin børnehjem, er forlængst nedlagt. Men dansk KMA købte et af de nedlagte børnehjem i Djoubeil eller By-blos, der er det samme som Bibelens Gebal (1 Kong 5,32. Ez 27,9 - Djoubeil har eksisteret uden afbrydelse i hvert fald 7000 år og har i dag ca. 7000 indbyggere) for dér at fortsætte det allerede da af Maria Jacobsen grundlagte børnehjem "Fuglereden". Det danske hjem havde nemlig taget størsteparten af de helt små flygtningebørn og var derfor langt fra færdig med sin opgave, da de andre begyndte at nedlægge. Herved blev "Fuglereden" gennem en årrække det eneste armenske børnehjem i Mellemøsten; ansøgninger begyndte at komme ind om optagelse, ikke af flygtningebørn, men af armenske børn, ramt af almindelig menneskelig nød: forældrenes død, alvorlig sygdom i hjemmet eller andre variationer af temaet: den knuste barndom. Derfor fortsatte den påbegyndte gerning, ikke som hedningemission, men som en hjælpemission til et kristent folk i nød, timeligt og åndeligt.

"Fuglereden" har både børnehave og skole indtil 7. klasse, hvor alle børn gennem hele børnehave- og skoletiden har to timer om ugen i kristendomsundervisning, og hver skoledag indledes med en 20 minutters morgenandagt med sang, bøn, bibellæsning med en kort forklaring og sluttes med Fadervor. På søn- og helligdage holdes der gudstjeneste i "Fugleredens" egen kirke. Resultaterne svarer til erfaringer fra almindelige kristne hjem overalt i verden: nogle af børnene "kommer med" ret tidligt, andre aldrig, så vidt mennesker kan se; nogle "holder fast" ved troen på Jesus Kristus, andre "falder fra", om så kun til en tid.

I årene 1948-63 var pastor Oluf Paaske og hans norskfødte hustru Kirsten Paaske ledere af "Fuglereden". I 1976 forlod de sidste danske missionærer "Fuglereden", og siden har lokale armeniere alene haft ansvar for ledelsen. I 1976 blev KMA også nedlagt.

c. *Den reformerte eller presbyterianske kirke* er absolut den største protestantiske kirke i den arabisktalende verden, og den findes fx også i Iran og Armenien. Missionærerne er især kommet fra USA og Skotland. Man begyndte i Egypten i 1853-54 og i Iran 1855. I fx Egypten er Den reformerte kirke i dag den største frikirke med 125.000 medlemmer og 250 kirkebygninger.

d. *De baptistiske kirker* findes fortrinsvis i Israel-Vestbredden, Jordan og Libanon og er især en frugt af missionsarbejde udført af sydstatsbaptisterne i USA. De lægger megen vægt på Bibelens autoritet, forsoningen, lægmandssynet etc. De har over 100 missionærer i den arabiske verden.

e. *Metodisterne* er få - de har tidligere især arbejdet i Algier.

f. Nyere protestantiske kirker og fælleskirkelige organisationer. Her kan nævnes *Pinsebevægelsen*, *Plymouth Brødrene*, *Operation Mobilisation (OM)* etc. Hvor protestantisk mission har fremgang, sker det hovedsagelig gennem dem. Desuden findes i nogle lande et evangelisk studenterarbejde tilknyttet IFES. Det israelske KFS blev således etableret i 1980 og tilsluttet IFES i 1987. Det er et fælles arbejde for messianske jøder og kristne palæstinensere.

Disse øvrige protestanter, hvoraf de mest udbredte er nævnt under c-f, fordeler sig som følger, idet jeg udtrykkelig gør opmærksom på, at ganske mange af dem er gæstarbejdere

m.m. fra Europa, Asien, Amerika og Afrika: Algeriet (5.000), Mauretanien (200), Marokko (2.000), Tunesien (300), Libyen (2.000), Egypten (300.000), Israel-Vestbredden (5.000, dertil kommer 5.000 messianske jøder), Jordan (3.000), Libanon (14.000), Syrien (15.000), Irak (2.800), Saudi Arabien (7.000), Yemen (450), Oman (2.280), Forenede Arabiske Emirater (3.000), Qatar (1.300), Bahrain (2.000), Kuwait (3.500).

Nogle kristne uddannelsesinstitutioner

I Cairo har man i lang tid haft et presbyteriansk præsteseminarium, hvor man kan tage en bachelor-grad, mens de andre evangeliske frikirker har uddannelsesinstitutioner, der svarer til en bibelskole i Danmark.

Bethlehem Bible College blev oprettet i 1979 af lokale palæstinensiske kristne menigheder for at imødekomme behovet for kirkelige ledere og medarbejdere blandt både børn, unge og voksne. Siden 1990 har man holdt til i de nuværende bygninger, som den anglikanske kirke tidligere brugte til undervisning, og hvor man har opbygget et godt bibliotek af bibeltro litteratur. Man har 20-30 studenter, der kan tage en bachelor grad i teologi, men de fleste modtager undervisning som på en dansk bibelskole. Bethlehem Bible College vil kunne få stor betydning for den åndelige udvikling blandt palæstinenserne. Bethlehem Bible College har en klar bekendelse til Bibelen som Guds inspirerede ord.

I 1990 fik en jordaner, dr. Imad Shehadeh, uddannet ved Dallas Theological Seminary i USA, den vision at oprette et fælleskirkeligt bibeltro menighedsfakultet eller Theological Seminary i Jordan. I 1992 gik baptisterne, Guds menighed, nazaræerkirken, den evangeliske frikirke og kristen missions-alliance sammen om at drive dette menighedsfakultet. I 1995 fik det offentlig anerkendelse. Det er i dag det eneste evangelikale menighedsfakultet i den arabisktalende verden, hvor man både kan tage en bachelor- og master-grad i teologi. På andre kan man kun tage en bachelor-grad. I dag har man godt 80 studenter fra følgende 9 arabisktalende lande: Jordan, Libanon, Syrien, Irak, Yemen, Marokko, Algier, Egypten og Sudan. Det var en dejlig oplevelse at besøge dette fakultet, der havde pionerånden over sig, og hvor de i deres bibliotek har 4.000 engelske og 4.000 arabiske bøger heraf mange evangelikale.

Bibelselskaber i Mellemøsten

Det absolut største bibelselskab i Mellemøsten er det egyptiske, der i dag har 160 ansatte (godt halvdelen er ansat på hovedkontoret, mens resten dels leder tre evangeliske boghandlere og dels virker som bibel- og bogkolportører). Til sammenligning kan nævnes, at tallene for ansatte i de øvrige bibelselskaber i den arabiske verden er: Libanon (17), Israel (8), Syrien (6), Jordan (5), Vestbredden (3), Marokko (1).

Det egyptiske bibelselskab udgiver tillige i samarbejde med enkeltpersoner eller små evangelikale forlag evangelikal litteratur. I februar 1998 havde det egyptiske bibelselskab et større fremstød i Egypten. Resultat: 30.000 NT, 20.000 bibler, 400.000 kassetter om bibelhistorie og 70.000 videoer om bibelhistorie blev solgt. Ofte stod folk i kø for at købe. De, der købte bibler m.m., omtalte det for andre, der så også ville købe.

Det egyptiske bibelselskab er selvstændigt ligesom det danske, mens adskillige af bibelselskaberne i Mellemøsten er en underafdeling af det engelske bibelselskab. Det er kun bibelselskaberne i Egypten og Libanon, der trykker bibler og andet materiale. Som det største bi-

belselskab har det egyptiske meget store forpligtelser med at forsyne den arabiske verden med bibler, bibeldele, børnebibler m.m. Dog løser Bibelselskabet i Libanon også store opgaver, bl.a. har det via Bibelselskabet i Jordan distribueret ½mill. arabiske NT i Irak, ligesom det gennem de sidste år har brugt mange ressourcer på at skabe et distributionsnet i de arabiske Golf-lande. Det er allerede lykkedes i Kuwait, Bahrain, Forenede Arabiske Emirater og Oman, mens Qatar og Yemen snart vil komme med.

Arabisksproget bibelnøgle

Lederen af det egyptiske bibelselskab er tillige formand for SU i Egypten, hvor man nu har påbegyndt udgivelsen af en fortløbende bibelnøgle fra 1. jan. 1999. Det egyptiske bibelselskab og SU tager det fulde økonomiske ansvar for redigering og trykning af den arabiske bibelnøgle samt distribuering i Egypten, men de har ikke økonomiske ressourcer til at satse på at få den spredt uden for Egyptens grænser. Derfor må andre tage ansvar for distribuering i hele den øvrige arabiske verden, ja den skulle også meget gerne blive spredt blandt arabisktalende mindretal i Europa. Det første år vil man især oversætte engelske tekster, men man har fundet nogle egyptiske forfattere til 1999 og er i fuld gang med redigeringen af årgang 2000. Man er indstillet på snarest at inddrage forfattere fra Israel-Vestbredden, Jordan, Libanon og Syrien, så det bliver et panarabisk projekt. Så snart ressourcer måtte foreligge, vil man også gerne udgive en bibellæseplan med kommentarer til børn og en til unge.